

„Balsamum est illud?” Fejezetek az olasz–magyar kapcsolatok történetéből*

Kristóf Ilona (szerk.): Chapters from the History of Italian–Hungarian Relations. Líceum Kiadó, Eger, 2023. 189 oldal

Magyarra fordítva *Fejezetek az olasz–magyar kapcsolatok történetéből* címmel jelent meg a Vestigia Kutatócsoport sorszámozást nem viselő, de időrendben negyedik tanulmánykötete, amelynek nem titkolt célja a nemzetközi kutatás számára is bemutatni a 2010 óta zajló munka (rész)eredményeit. A nemzetközi nyitás nemcsak abban nyilvánul meg, hogy a kötetben szereplő tanulmányok angol nyelven születtek, hanem abban is, hogy a szerzőgárda harmada a Vestigiával szorosán együttműködő külhoni, két itáliai és egy cseh kutató. A Domokos György vezette kutatócsoport tagjai munkájukkal a 19–20. század fordulóján jól működő, majd az előző század közepére elhaló, nagy hagyományokkal rendelkező Hungarika-kutatásokat elevenítették fel az észak-itáliai állami levéltárak és könyvtárak (Milánó, Modena, Mantova) szisztematikus átvizsgálásával. Ennek az elszigeteltnek nem nevezhető törekvésnek a gyümölcse az ismertetésre váró tanulmánykötet.

A mű előszavában Neumann Tibor kiemelte, a magyarországi levéltárak középkorból származó forrásai sok esetben nem teszik lehetővé egy történeti szereplő személyes attitűdjeinek, jellemvonásainak részletesebb megismerését. Ezeket a hiányokat jól pótolják a kutatócsoport által feltárt iratok, sőt rámutatnak a korabeli magyar és olasz emberek közti „kulturális különbségekre”, amelyek még inkább árnyalják a korszakról alkotott képet. Neumann felosztását követve az alábbi témakörökben olvashatók tanulmányok és forráskiadások: 1. házassági szerződések és diplomáciai kapcsolatok; 2. Estei Hippolit udvaroncainak magyarországi tevékenysége és levelezése; 3. katonai események a török háborúk idején.

A házassági szerződések és diplomáciai kapcsolatok témakörében Patrizia Cremonininek, az Archivio di Stato di Modena már nyugalmazott vezetőjének tanulmánya olvasható, amelyben Cremonini a II. András és Beatrice d’Este 1234. évi házasságkötése kapcsán a Modenai Állami Levéltárban fennmaradt oklevél másolatát mutatta be és adta ki.¹ A szerző érdeme, hogy a különböző nyomtatott kiadások és a modenai levéltárban található kézirat filológiai vizsgálatával helyreállította az eredeti

---

* Készült a PPKE-BTK-23-5 számú projekt keretében, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar támogatásával és finanszírozásával, a Vestigia Kutatócsoportban.

¹ A tanulmány a kötetben *The Marriage of King Andrew II and Beatrice d’Este (Székesfehérvár, 14 May 1234)* címen jelent meg, a mű magyarul is megjelent. Cremonini, Patrizia 2019.

szövegvariánst, valamint a keletkezési körülményeit és tartalmát is alaposan elemezte. Egy másik, bár meg nem valósult házassággal foglalkozik Patrik Paštrnák (Palacky Egyetem, Olomouc). Vizsgálatának fókuszába Bianca Maria Sforza és Corvin János esküvői előkészületei kerültek, egész pontosan a menyasszony esküvői küldöttsége. Kutatása a Milánói Állami Levéltárban őrzött, eddig még csak részben kiadott vagy teljesen kiadatlan iratokra épült. Célja egyrészt annak bemutatása, miként alakult ki a milánói hercegnő kísérete – beleértve, hogy az a magyar követséggel egyenrangú legyen, illetve hogy hogyan kerülhetők el a helyiek és az asszonyért küldött magyar követség konfliktusa –, másrészt annak további, menyasszonyi (pl. Aragóniai Beatrix) és egyházi udvari (pl. Estei Hippolit) kíséretekkel való összehasonlítása. Paštrnák tanulmánya tanúbizonyosságát adja, hogy szerzője jól ismeri az ez irányú hazai és a külföldi kutatásokat, és munkája jól árnyalja az eddigi ismereteket. Szovák Márton (OSZK Régi Nyomtatványok Tára) a ferrarai udvar szemüvegén, egészen pontosan a ferrarai Bernardino Zambotti naplóján keresztül vizsgálta a 15. század végi–16. század eleji magyar–olasz kapcsolatokat.² A tanulmány – amellet, hogy foglalkozik a 15. századi napló műfajával, és bemutatja a diárium szerzőjét, keletkezésének történetét – nemcsak tételszerűen felsorolja a magyar vonatkozású eseményeket, de igyekszik kitérni azok hátterére, valamint Zambotti információinak forrásaira is fényt deríteni.

Estei Hippolit udvaroncainak magyarországi tevékenysége és levelezése szinte kiemelésre méltó témát nyújt kutatóinak. Ezt bizonyítja Domokos Györgynek (PPKE BTK Olasz Tanszék), a Vestigia Kutatócsoport vezetőjének munkája, aki Ercole Pio 1508 és 1510 között keletkezett beszámolóinak részletein keresztül világította meg, milyen sora lehetett annak, akit Estei Hippolit magyarországi szolgálatra fogadott föl. A Modenai Állami Levéltárban őrzött levelekből – amelyeket a szerző néhány éve adott közre³ – képet kaphatunk az 1508 és 1510 között uralkodó hazai viszonyok mellett II. Ulászló személyiségéről, vadászati szokásairól, járványokról és olyan ajándékokról (gepárd, balzsam stb.), amelyek az uralkodó szemében is különlegességeknek számítottak. Pio leveleinek értékét azok a színes beszámolók adják, amelyek egy hivatalos beszámolóba nem kerültek bele. Egy másik érseki udvaronc, Agostino Benci 1488 és 1498 között írt leveleit Kriston Dorottya Anna (PPKE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola) adja közre.⁴ Benci

² A tanulmány a kötetben *The Hungarian News of Bernardino Zambotti's Diary* címen jelent meg, ez magyarul is olvasható. Szovák Márton 2018. A magyar tanulmányban egy Aragóniai Jánossal kapcsolatban megjelent életrajzi tévedés, miszerint VIII. Ince megválasztását követően „1485-ben immáron törvényes érsekként bevonult Esztergomba”, sajnos az angol verzióban sem lett javítva, holott Farbak Péter mind magyar, mind angol nyelven megjelent publikációi ezt a Beke Margit által megfogalmazott téves állítást cáfolják. Beke Margit 2003. Frissebb életrajzi adatokat Farbak Péter közöl. Farbak Péter 2017, Farbak Péter 2021.

³ Domokos György 2019.

⁴ A tanulmány a kötetben *Wine Trade, Medicine and Insolventy the Letters of Agostino Benci, the Physician of Ippolito I d'Este (1488–1498)* címen jelent meg, amely magyarul is olvasható. Kriston Anna Dorottya

levelei, azon felül, hogy a borkereskedelem visszasságaira, a kor gyógyászatára és az érseki udvaroncok pénzügyi helyzetére szolgálnak forrásul, lehetőséget adnak az udvarban szereplők – jelen esetben az udvari orvosok – társadalmi helyzetének és megbecsültségének elemzésére. Érdekes, hogy Benci levelei is rávilágítanak a magyar és olasz betegek kulturális különbségeire. A tanulmány végén olvashatók a modenai levéltárból közölt iratok, amelyek elé rövid összefoglaló is készült. Szintén Estei Hippolit környezetéhez tartozott az a személy, akinek 1501. évi Magyarországról való hazautazását egy rövid számadáskönyv örökítette meg, s amelyet Kristóf Ilona (EKKE Történettudomány) dolgozott föl és közölt tanulmány formájában.⁵ Az Estei Hippolit számadáskönyvei közt fennmaradt, de részleteiben és tartalmában attól elkülönülő irat kiváló lehetőséget nyújt az Eger–Ferrara között közlekedő személyzet útvonal-rekonstrukciójára, de tágabb értelemben a magyar–itáliai utakat járó személyek vizsgálata számára is, valamint az út számos összehasonlító elemzésnek vethető alá menetidő, költségek, személyzet stb. tekintetében, amit a szerző remek érzékkel ki is használ.

A kötet tanulmányainak harmadik csoportja a török háborúk idején zajló katonai eseményekhez kapcsolódik. Chiara Maria Carpentieri (Università Cattolica del Sacro Cuore, Milánó) Gian Vincenzo Pinelli padovai könyvtárának Milánóba került köteteit vette górcső alá, amelyek egy része 16. század végi, főleg a 15 éves háború első éveiben keletkezett beszédek, levelek tartalmaznak, de található köztük II. Ulászló korából való beszédek. A tanulmány külön érdekessége annak a két kódexnek a bemutatása, amelyekben Pinelli összegyűjtötte az 1566-ban és 1569-ben Padovába érkező európai történések híreit, köztük magyarországi eseményekkel. Ezek értelmezéséhez a szerző rövid, 1526 és 1566 közötti magyar történelmi bemutatót írt, amely jó fogódzó a külföldi olvasó számára. Ezt követi a két kódexben található beszámolók alapos kodikológiai bemutatása. Ebbe a sorba illeszkedik Demjén Balázs Ádám tanulmánya, amely egy, az 1543. évi magyarországi török hadjáratról készült itáliai jelentést vesz vizsgálat alá.⁶

A kötet szerzőinek, szerkesztőjének és a Vestigia Kutatócsoportnak az volt a szándéka, hogy a magyar történetírás számára eddig ismeretlen vagy kevésbé ismert forrásokat, illetve az azokból levont következtetéseket a nemzetközi kutatás számára is hozzáférhetővé tegyék. Ennek az elvárásnak a mű jól megfelel, sőt a külföldi olvasó számára hasznos a magyar történelmi szereplőket lábjegyzetben jelölő segédlet. Érdemes lenne

---

2018. A magyar tanulmánytól eltérően a szerző Bencio helyett a Benci névalakot használja, valamint a magyar kiadástól eltérően tizenegy helyett csak tíz levelet közöl, a kihagyott levelet ugyanis nem Benci írta.

⁵ A tanulmány a kötetben *Travelling to Italy in the Summer of 1501 Lessons Learned from a Book of Accounts* címen jelent meg. Ez átdolgozott és frissített változata a magyarul is megjelent cikknek. Kristóf Ilona 2021.

⁶ A tanulmány a kötetben „*To My Gracious and Honourable Lord, Your Excellency.*” *An Italian Account of the 1543 Turkish Campaign in Hungary* címen jelent meg, amely magyarul is olvasható. A magyar kiadásban megjelent a tanulmány alapját képező forrásszöveg is. Demjén Balázs Ádám 2018.

azonban keresést könnyítő mutatókat (helynév-konkordancia, névmutató) készíteni az ilyen művekhez (is). Nagyon hasznos a kötet végén található tekintélyes bibliográfiai jegyzék. Ez a levéltári források megjelölésén kívül a tanulmányokban említett szövegkiadásokat és a szakirodalmi jegyzéket foglalja magában. Minthogy az írárok többsége már egyszer magyar nyelven megjelent, érdemes lett volna az első megjelenési helyet a tanulmányok elején egy lábjegyzetben jelölni, valamint azt is megemlíteni, átdolgozták-e vagy sem. Ami ez utóbbit illeti, az átdolgozás szükségessége leginkább csak egyegy bibliográfiai tétel bővítésében, frissítésében, esetleg a forráskiadás során megjelölt őrzési hely DL–DF számmal való bővülésében (ezen számok hiányában) észrevételezhető. Ez persze cseppet sem von le a kötet egyetemes értékéből, amely annak a sokéves munkának a gyümölcse, amelyet a kutatócsoport a levéltárakban és a könyvtárakban eltöltött, valamint a történelmi források felkutatásában, a feldolgozásban és előadásban, a külföldi kapcsolatépítés és a nemzetközi beágyazódás tekintetében elvégzett és megvalósított.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Beke Margit 2003: *Esztergomi érsekek, 1001–2003*. Budapest, 221–223.
- Cremonini, Patrizia 2019: II. András és Beatrice d’Este házasságkötése (Székesfehérvár, 1234. május 14.). In: Szovák Kornél – Zsoldos Attila (szerk.): *Királynék a középkori Magyarországon és Európában*. Székesfehérvár, 187–198.
- Demjén Balázs Ádám 2018: „Fényességes és Excellenciás Tekintetes Uramnak” – egy itáliai jelentés az 1543-as magyarországi török hadjáratról. In: Domokos György – Kuffart Hajnalka – Szovák Márton (szerk.): *Vestigia II. Magyar források Itáliából*. Piliscsaba, 137–142.
- Domokos György 2019: *A jámbor Herkules. Estei Hippolit bíboros egri kormányzója, Ercole Pio beszámolója Magyarországról 1508–1510*. Budapest.
- Farbaky, Péter 2017: Patrons and Patterns: The Connection between the Aragon Dynasty of Naples and the Hungarian Court of Matthias Corvinus. *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* (41.) 23–31. <https://doi.org/10.31664/ripu.2017.41.02>
- Farbaky Péter 2021: Giovanni d’Aragona (1456–1485) szerepe Mátyás király mecénásságában. *Művészettörténeti Értesítő* (70.) 47–91. <https://doi.org/10.1556/080.2021.00002>
- Kristóf Ilona 2021: Utazás Itáliába 1501 nyarán: egy számadáskönyv tanulságai. In: Pap József – Verók Attila (szerk.): *Akit Clio elbűvölt. In honorem Romsics Ignác*. Eger, 187–209. <https://doi.org/10.46403/AkitClioelbuvolt.2021.187>
- Kriston Anna Dorottya 2018: Borkereskedelem, gyógyászat és pénztelenség Augusto Bencio, Estei Hippolit orvosának levelei (1488–1498). In: Domokos György –

Kristóf Ilona (szerk.): Chapters from the History of Italian–Hungarian Relations.

Kuffart Hajnalka – Szovák Márton (szerk.): *Vestigia II. Magyar források Itáliából*. Piliscsaba, 71–92.

Szovák Márton 2018: Bernardino Zambotti naplójának magyar vonatkozásai. In: Domokos György – Kuffart Hajnalka – Szovák Márton (szerk.): *Vestigia II. Magyar források Itáliából*. Piliscsaba, 203–218.

SZÁDOCZKI BÁLINT